

Руслан Вікторович Бедрань,
аспірант кафедри теорії і методики дошкільної освіти,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкривається сутність виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку. Розглянуто поняття «виховання» у соціокультурному і конкретному, практико-орієнтованому сенсі. Констатовано, що процес виховання – це процес ефективної взаємодії (співпраці) вихователів і вихованців, спрямований на досягнення заданої мети, є частиною цілісного педагогічного процесу, який об'єднує навчання і виховання. Зазначено, що визначальним фактором для виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку є створення вихователем умов для розвитку самосвідомості вихованців, які будуть, насамперед, спрямовані на ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Ключові слова: виховання, культура здоров'я, діти старшого дошкільного віку.

Проблема збереження здоров'я зростаючого покоління посідає пріоритетні позиції, що зазначено в Законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти та ін. В умовах реформування дошкільної освіти одним із основних завдань є виховання гармонійно розвинутої, довшеної, здорової особистості, здатної у повній мірі реалізувати свої фізичні, інтелектуальні, моральні та духовні можливості.

Різні аспекти проблеми формування здоров'я в дітей старшого дошкільного віку досліджено: Л. Лохвицькою, С. Юрочкіною та ін. (надання дітям знань про основи здоров'я; Т. Андрющенко, Г. Беленькою, М. Машовець та ін. (формування ціннісного ставлення до власного здоров'я); О. Богініч, Е. Вільчовським, Л. Волковим, Н. Денисенко, О. Дубогай, М. Єфіменко, С. Петренко, Л. Сварковською, Ю. Шевченко та ін. (особливості формування фізичного здоров'я); Н. Андрєєвою, Т. Бабюк, Н. Биковою, Т. Овчинніковою, А. Ошкіною, О. Перевертайло та ін. (забезпечення основ здорового способу життя); Н. Денисенко, Л. Зданевич, Т. Книш, Н. Кот, Н. Маковецькою, В. Нестеренко та ін. (підготовка майбутніх фахівців з дошкільної освіти до створення умов для збереження здоров'я дітей дошкільного віку).

У дошкільному дитинстві закладаються основи загальної культури особистості, компонентом якої є культура здоров'я. Ситуація в суспільстві вимагає від педагога нового рівня професіоналізму як фахівця з розвитку дитини, інноваційних поглядів на проблему здоров'я і рішучих дій, що дозволяють створити міцний фундамент здоров'я дитини.

Метою статті є розкриття сутності виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку.

Відомо, що культура здоров'я входить в загальну культуру особистості і суспільства. Цей процес йде спонтанно через повсякденне життя і сім'ю, однак потрібно його цілеспрямоване формування на рівні закладів освіти та соціуму [1, с. 26]. Як зазначає у своєму дослідженні Г. Азітова, для формування культури здоров'я особистості необхідно:

1. Усвідомлення здоров'я як цінності, розуміння необхідності особистих зусиль для його збереження, формування та вдосконалення.

2. Формування наукового розуміння сутності здорового способу життя. Придбання знань і навичок в цій сфері.

3. Створення регулятивної системи у вигляді нових ідеалів і «моди» на здоровий спосіб життя. Вироблення особистої відповідальності індивіда і суспільства за збереження здоров'я.

4. Вільна творча діяльність щодо формування та вдосконалення особистого здорового способу життя [1, с. 26–27].

Автор зауважує, що виходячи із розуміння, що в культуру особистості входить її здатність до саморозвитку, а здоров'я є здатність організму до самозбереження і саморегуляції, то культура здоров'я індивіда визначає, перш за все, його здатність керувати своїм організмом. Це означає, що для формування культури здоров'я підростаючого покоління необхідний елемент виховного процесу [1, с. 27].

Будь-яка виховна система, яка реалізується в стінах того чи того навчального закладу, обов'язково повинна мати в своїй структурі концептуальну складову, яка відноситься до нової соціокультурної функції – формування культури здоров'я (як дітей, так і дорослих); і її ефективність буде визначатися за критерієм сформованості культури здоров'я особистості. У ці критерії Г. Азітова вкладає досвід самоуправління здоров'ям як ресурс, що включає в себе ставлення особистості до шкідливих звичок і включеність її в активну творчу діяльність, що дорівнює умінню управляти ресурсами свого здоров'я для досягнення високих результатів [1, с. 27].

Розглянемо поняття «виховання», від якого залежить розуміння природи і сутності цієї діяльності, а також побудова сучасної концепції виховання культури здоров'я і змісту освіти в цілому.

Розуміння виховання здебільшого розглядається у широкому соціокультурному і конкретному, практико-орієнтованому сенсі. До першого напрямку відносяться концепції С. Бондаревської, З. Малькової, Л. Новікової, А. Мудрика, Г. Щукіна та ін. Вони розглядають виховання в найширшому контексті, не торкаючись специфіки виховного закладу та вікових особливостей особистості.

Передусім, виховання розглядається як найважливіша функція будь-якого суспільства і необхідна умова соціалізації особистості. Звідси виникло таке

поняття як соціальне виховання (А. Мудрік, Б. Бітінас, В. Бочарова), яке визначається або як стихійна взаємодія людини з навколишнім середовищем і процес впливу на людей, що направляється суспільством, або як система суспільної допомоги дитині в період її включення в соціальне життя [6, с. 38].

Інша група дослідників всередині цього напрямку розглядають виховання в контексті культури. Тут мається на увазі орієнтація на загальнолюдські цінності, світову і національну культуру, гуманітаризацію і гуманізацію освіти, а також створення культурного середовища для саморозвитку особистості (Є. Бондаревська, О. Козлова, Н. Крилова, В. Петровський, М. Таланчук).

Так, Є. Бондаревська говорить про особистісно зорієнтоване виховання як про «педагогічно керований процес культурної ідентифікації, соціальної адаптації та творчої самореалізації особистості, в ході якого відбувається входження дитини в культуру, в життя соціуму, розвиток усіх її творчих здібностей і можливостей» [2, с. 34].

Суть виховання, на думку В. Петровського полягає у залученні до світу людських цінностей і норм взаємовідносин зі світом, а також у вільному самовизначенні людини в цьому світі [7].

Дослідники Н. Крилова [5] і М. Таланчук [11] вважають виховання процесом передбачення і творчості нової культури майбутнього.

До другого напрямку, що стосується розробки нових підходів до виховання в конкретній освітній ситуації, а також що розробляє окремі аспекти виховання, відносяться концепції М. Таланчука (системно-соціальна концепція шкільного виховання), В. Коротова (виховання творчої самодіяльної особистості), Є. Квятковського (естетичне виховання в загальноосвітній школі), Б. Неменського (художня освіта як фундамент естетичного розвитку учнів в школі), Д. Зембицького (трудове виховання в школі, що оновлюється), О. Тубельського (школа самовизначення), М. Садовського та С. Семенова (технології соціально-педагогічної роботи) та ін.

З позиції нашого дослідження, нам імпонує думка Г. Корнетова, який трактує виховання, спираючись на парадигмальний підхід. Автор зазначає, що в педагогіці традиційно існує, з одного боку, трактування виховання як педагогічного впливу на тих, кого виховують, як їх цілеспрямоване формування (формувальна виховна парадигма), а з іншого – розгляд виховання як допомоги в розвитку внутрішнього потенціалу дитини, яка активно пізнає навколишній світ, в ході педагогічної взаємодії з нею (розвивально-виховна парадигма). Були також і спроби поєднання цих підходів (синтетична розвивально-формувальна парадигма). Нова концепція виховання, на думку Г. Корнетова, все більше орієнтується на діалогові суб'єкт-суб'єктні відносини в діаді «вчитель-учень». Тим самим мова йде про гуманістично зорієнтовану парадигму – парадигму самореалізації особистості, зазначає автор, і виховання можна визначити як «максимально повну самореалізацію вихованцем свого потенціалу при інтелектуально-духовній взаємодії з педагогом, який спрямовує і

організовує цей процес, створює для нього сприятливі умови» [4, с. 133].

Зауважимо, що процес виховання – це процес ефективної взаємодії (співпраці) вихователів і вихованців, спрямований на досягнення заданої мети, є частиною цілісного педагогічного процесу, який об'єднує навчання і виховання.

Психологічна особливість цього процесу полягає в переведенні дитини із одного стану в інший. З позиції психології виховання є процесом інтеріоризації тобто перекладу зовнішнього по відношенню до особистості досвіду, знанні цінностей, норм, правил у внутрішній психологічний план особистості, в її переконання, установки, поведінку.

Сучасне становище процесу виховання таке, що воно являє собою не прямий вплив, а соціальну взаємодію вихователя і вихованця. Цей процес реалізується через організацію діяльності дітей.

Кожен педагог повинен розуміти, що виховувати – це означає організовувати змістовне життя і розвиваючу діяльність дітей спільно з дорослими, де у тих і інших будуть свої ролі, цілі, взаємні відносини. Результатом діяльності такого педагога будуть якісні зрушення в свідомості і поведінці дитини.

Процес виховання носить багатофакторний характер: на становлення особистості впливає сім'я, дитячий заклад, мікросередовище, громадські організації, засоби масової інформації, мистецтво, соціально-економічна ситуація та ін. Це робить процес виховання легким (багато способів впливу) і одночасно важким: складно управляти процесом, інтегрувати всі фактори навколишнього середовища, захистити дитину від впливу стихійного і негативного середовища.

Важливо пам'ятати, що процес виховання двосторонній, в ньому дитина виступає як об'єкт, коли на неї впливає дорослий, і в той же час дитина – це особистість зі своїми інтересами, думками, мотивами, тобто в цьому випадку дитина у виховному процесі виступає і як суб'єкт.

Розвиток виховного процесу розкривається в його суперечностях, які бувають як внутрішні, так і зовнішні. Саме протиріччя дають ту силу, яка підтримує безперервний перебіг процесу. Основним внутрішнім протиріччям виступає протиріччя між виникаючими новими потребами і неможливістю їх задоволення. Виникаючі «розбіжності» спонукають дитину розширити свій досвід, набути знань і форми поведінки, засвоїти норми і правила. Вихователю, від якого виходять вимоги до дитини, необхідно розраховувати на вікові можливості вихованця, а також на його «зону найближчого розвитку».

Вирішенням завдань збереження і зміцнення здоров'я підрастаючого покоління займаються різні науки і їх галузі: шкільна гігієна (вивчає вплив факторів зовнішнього середовища на організм); санологія (вчення про методи і засоби боротьби з хворобою і відновлення здоров'я); лікувальна педагогіка (розробляє засоби і методи корекції фізичних і психічних відхилень у розвитку дітей); валеологія (наука про закономірності і механізми формування і зміцнення здоров'я); педагогіка здоров'я (наука про формування потребуючо-мотиваційної сфери особи-

стості для побудови особистої стратегії здоров'ятворення).

У даний час в педагогічній літературі зустрічається ряд термінів, що відображають активний характер процесів, що визначаються як: здоров'язбережувальна, здоров'язберігаюча, здоров'ятворча та ін. освіта. Ці терміни підкреслюють дію збереження того, що є на даний момент. Особливо популярним в останні роки в системі освіти стало поняття здоров'язбережувальні освітні технології. Впровадження здоров'язберігаючих технологій – актуальне питання, вирішення якого дозволить зробити здоров'я необхідним елементом якості освіти. Але, для вирішення проблеми здоров'я дошкільників, недостатні освітні технології, спрямовані лише на збереження, зміцнення здоров'я та формування здорового способу життя. Важливим і в той же час складним є виховання культури здоров'я у дітей старшого дошкільного віку.

Формування культури здоров'я в значенні цілеспрямованого педагогічного виховання розкривається в дослідженні Н. Полтавцевої [8]. Автор вважає, що формування культури здоров'я – це цілеспрямований процес створення у свідомості моделі здорового способу життя, прищеплення культурних норм і зразків в сфері здоров'я, вивчення наукової літератури по здоров'я, формування традицій і звичаїв у середовищі і активна здравотворча діяльність по створенню індивідуального стилю здорового життя [8, с. 46].

Дослідник М. Смирнов, кажучи про те, що культурі здоров'я не можна навчити, пояснює, що її можна тільки виховати, пробудивши потребу в освіті. Не можна змусити учня піклуватися про своє здоров'я навіть за допомогою універсального педагогічного важеля – оцінки, але можна виховати, сформувавши цю потребу [9, с. 19]. За твердженням Н. Гаркуші,

[3] смисловим ядром виховного процесу, у цьому сенсі, є самосвідомість учнів, що передбачає наявність у підростаючого покоління цілей і мотивів, які спонукають проявляти культуру здоров'я в повсякденному житті [3, с. 33].

Як зауважує О. Стьопкіна [10], валеологічна самосвідомість орієнтована на ціннісно-смислові основи здорового способу життя, формування внутрішньої валеологічної позиції в питаннях збереження і зміцнення здоров'я і являє собою цілісну, відносно стійку систему уявлень особистості про себе як біосоціальної істоти, що включає усвідомлення себе суб'єктом валеологічної діяльності, переконання в цінності здоров'я (свого і оточуючих), адекватну самооцінку на фізіологічному, психологічному і соціальному рівнях і індивідуальну модель здоров'я у вигляді ідеального «Образу Я» [10, с. 10].

Отже, визначальним фактором для виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку є створення вихователем умов для розвитку самосвідомості вихованців, які будуть, насамперед, спрямовані на ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих. У зв'язку з цим за основу приймаємо таке формулювання процесу виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку, як процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя і вихованців, при якому вихователь створює умови для повноцінного фізичного, психічного, духовно-морального, соціального розвитку дітей і формування усвідомленого ціннісного ставлення підростаючого покоління до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов виховання культури здоров'я в дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азитова Г. Ш. Воспитание культуры здоровья у школьников в условиях сельской школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Азитова Гульсум Шариповна. – Казань, 2006. – 209 с.
2. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 29–36.
3. Гаркуша Н. С. Воспитание культуры здоровья школьников в деятельности классного руководителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гаркуша Наталья Сергеевна. – Белгород, 2007. – 259 с.
4. Корнетов Г. Б. Гуманистическое образование: традиции и перспективы / Г. Б. Корнетов. – М. : ИТПИМИО, 1993. – 135 с.
5. Крылова Н. Б. Социокультурный контекст образования / Н. Б. Крылова // Новые ценности образования: содержание гуманистического образования. – М., 1995. – С. 67–103.
6. Мудрик А. В. Социальное воспитание как единство образования, организации социального опыта и индивидуальной помощи // Новые ценности образования: Десять концепций и эссе / А. В. Мудрик. – М., 1995. С. 54–57.
7. Петровский В. А. Личность как субъект активности / В. А. Петровский // Психология личности. – [Т.2]. – Хрестоматия. – Самара : Изд-во Дом «БАХРАР», 1999. – 469 с.
8. Полтавцева Н. Е. Педагогические условия формирования культуры здоровья у старшеклассников в процессе их исследовательской деятельности : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Наталья Евгеньевна Полтавцева. – Калининград, 2003. – 212 с.
9. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе / Н. К. Смирнов. – М. : АПКИПРО, 2002. – 121 с.
10. Степкина Е. В. Формирование валеологического самосознания будущего учителя на начальном этапе профессиональной подготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.08 / Елена Владимировна Степкина. – Волгоград, 2001. – 125 с.

11. Таланчук Н. М. Системно-соціальна концепція шкільного виховання / Н. М. Таланчук. – Казань, 1991. – 49 с.

Руслан Вікторович Бедранич,
*аспірант кафедри теорії та методик дошкільного виховання,
Державне заклад освіти «Южноукраїнський національний педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського», ул. Старопортофранківська, 26, г. Одеса, Україна*

ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Проблема сохранения здоровья подрастающего поколения занимает приоритетные позиции, про которые указано в Законах Украины «Про дошкільне виховання», «Про охорону дитинства», Базовом компоненте дошкільного виховання і др. В дошкільному дитинстві закладаються основи загальної культури особистості, компонентом якої є культура здоров'я. Ситуація в суспільстві вимагає від педагога нового рівня професіоналізму як спеціаліста по розвитку дитини, інноваційних поглядів на проблему здоров'я і рішучих дій, що дозволяють створити міцний фундамент здоров'я дитини.

В статті зазначається, що будь-яка виховна система, яка реалізується в стінах того чи іншого навчального закладу, обов'язково повинна мати в своїй структурі концептуальну складову, яка стосується нової соціокультурної функції – формування культури здоров'я (як дітей, так і дорослих) і її ефективність буде визначатися по критерію сформованості культури здоров'я особистості.

Розкрито розуміння виховання в широкому соціокультурному і конкретному, практико-орієнтованому сенсі. Так, соціальне виховання визначається як стихійне взаємодія людини з оточуючим середовищем і процес впливу на людей, який спрямований суспільством, або як система громадської допомоги дитині в період включення її в соціальне життя.

Виховання в контексті культури орієнтоване на загальнолюдські цінності, світову і національну культуру, гуманізацію і гуманізацію виховання, а також створення культурного середовища для розвитку особистості.

Зазначено, що процес виховання – це процес ефективного взаємодія (співпраці) вихователів і вихованців, спрямований на досягнення заданої мети, який є частиною цілісного педагогічного процесу, який об'єднує навчання і виховання.

Доказано, що визначальним фактором для виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку є створення вихователем умов для розвитку самосвідомості вихованців, які будуть, перш за все, спрямовані на ціннісне ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Сформульовано поняття виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку, як процес суб'єкт-суб'єктного взаємодія вихователя і дитини, при якому вихователь створює умови для повноцінного фізичного, психічного, духовно-морального, соціального розвитку і формування усвідомленого ціннісного ставлення підліткової генерації до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Ключові слова: виховання, культура здоров'я, діти старшого дошкільного віку.

Ruslan Bedran,
*postgraduate at the Faculty of Theory and Methods of Preschool Education,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine*

EDUCATION OF HEALTH CULTURE TARGETED FOR CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

The problem of the growing generation's health preservation is of a prior importance, which is fixed in the Laws of Ukraine «On Preschool Education», «On Childhood Protection», Basic Components of Preschool Education, etc.

The fundamentals of person's general culture are laid in preschool childhood, health culture being its component. The situation in our society requires a new level of professionalism from an educator in the sphere of child's development who has innovative views on the problem of health and is able to undertake decisive actions enabling the creation of a solid foundation of child's health.

It is highlighted in the article that any educational system which is realized within the walls of this or that educational establishment is bound to have a conceptual component in its structure performing a new sociocultural function – the formation of health culture (both of children and adults); its efficiency is going to be defined by means of the criterion designating the formation of person's health culture.

The understanding of education in a wide sociocultural and a concrete practice-oriented sense is revealed. Thus, social education is defined as either a natural interaction of a person and a surrounding environment as well as a process influencing people but directed by society or as a system of social help to a child within the period of his / her involvement into a social life.

Education in the context of culture is oriented at universal values, world and national culture, humanization of education as well as at the creation of cultural environment for person's self-development.

The process of education is interpreted as the process of an effective interaction (cooperation) of educators and pupils aimed at achieving the designated goal; it is part of a holistic pedagogical process which unites teaching / learning and educating.

It is proved that the determining factor enabling education of health culture targeted for children of senior pre-school age is the creation of conditions by an educator which will facilitate the development of pupils' self-consciousness and value attitude both to their personal health and to the health of the people surrounding them.

There have been defined the notion «education of health culture targeted for children of senior preschool age» as the process of the subject-subject interaction of an educator and pupils during with an educator creates conditions for children's full physical, mental, moral and social development alongside with the formation of conscious value attitude of the younger generation to their own health and to the health of the surrounding people.

Key words: education, culture, health, children of senior preschool age.

Подано до редакції: 12.03.2016 р.

Рекомендовано до друку: 28.03.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богуш